

INFLUENȚA SFÂNTULUI IOAN CASIAN ÎN HRISTOLOGIA SFÂNTULUI DIONISIE AREOPAGITUL

Preot Nicolae Streza

THE INFLUENCE OF SAINT JOHN CASIAN IN THE CHRISTIANITY OF SAINT DIONYSUS AREOPAGITUS

Abstract: The Christology of Dionysius the Areopagite, stays under the dogmatics formula of Chalcedon Council in 451. In this formula Leon the pope of Rome, had a huge contribution with his letter sended to Flavian, the patriarch of Constantinople, document well known as *the Tome of Leon*. Written in latine language, this document pointed out the two natures and wills of our Lord Jesus Christ, the divinity and the humanity unified into the same Person or Hypostasis. But Leon was helped by his friend, John Cassian (from Dobrogea, a region in Romania) which already had accomplished “De Incarnattionis Domini”, a Christological Tratat written in Rome arround 420. Thus the Christology of Dionysius the Areopagite is under the influence of the christology of John Cassian.

Keywords: Christology; Dionysius the Areopagite; John Cassian; Leon pope of Rome; influence.

În cartea Despre Ierarhia Bisericească, Sfântul Dionisie spune: Ierarhul (arhiereul) aduce sub vederea noastră pe Iisus Hristos desăvârșit; El fiind ascuns după dumnezeire prin Întruparea cea neamestecată, a luat chip din noi, în mod neschimbat venind din unitatea cea după fire (Dumnezeiască), la starea noastră împărțită (prin păcat).

Căci Iisus cel unul și simplu și ascuns ca dumnezeiescul atotîncepătorul Cuvânt a venit din bunătate și cu iubire de oameni, prin întruparea cea asemenea nouă la starea compusă și văzută în mod neschimbat – aici Unirea Ipostatică, n.n. (Cap III, paragraf 12 -13).

Am adus acest citat profund hristologic din opera Sfântului Dionisie Areopagitul tocmai pentru a dovedi temeinicia alegerii temei noastre de cercetare. Îndeobște cercetătorii scrierilor Sfântului Dionisie Areopagitul nu s-au ocupat de hristologie ci au preferat să studieze alte teme. În mare parte au avut dreptate

întrucât autorul nostru nu are o carte intitulată: „Întruparea Cuvântului lui Dumnezeu” sau „Hristos Întrupat” sau „Unirea Ipostatică și consecințele ei” sau pe latinește „De incarnatio Christi” – așa cum avem la Sfântul Ioan Casian un mic tratat de hristologie, după care s-a inspirat în anul 430 Papa Leon cel Mare când a scris către Patriarhul Flavian al Constantinopolului combătându-l pe Nestorie, scrisoare care a rămas în istoria Bisericii sub numele „Tomul lui Leon”.¹

În Capitolul VII din Cartea a II-a a Tratatului sau despre Întruparea Domnului, Sfântul Ioan Casian teologhisește: În acest loc vreau ereticule să-mi spui dacă acesta despre care Apostolul spune că vorbește în el este om sau Dumnezeu. (Îl citează pe Sf. Pavel: Oare cauțați dovada că Hristos grăiește întru mine?, II, Corinteni, 13, 3. n.n.) Dacă e om, cum putea să vorbească în inima lui trupul altuia? Dacă e Dumnezeu înseamnă că nu mai e om Hristos, ci Dumnezeu fiindcă de vreme ce în apostol a vorbit Hristos în el n-ar fi putut să vorbească decât Dumnezeu; deci a vorbit în el Hristos-Dumnezeu. Vezi astfel că în această privință nu se mai poate spune nimic și că nu se poate face despărțire sau deosebire între Hristos și Dumnezeu, fiindcă Dumnezeu este întreg în Hristos și Hristos este în întregime Dumnezeu. 2. Nu poate fi vorba despre nici o desfacere, de nici o dezbinare, Mărturisirea e una atât de simplă, una atât de evlavioasă, una atât de sănătoasă: a adora, a iubi, a cinsti pe Hristos Dumnezeu. Vrei să știi mai bine și cu mai multe dovezi că nu e nicio deosebire între Dumnezeu și Hristos, să înțelegi limpede că același este Dumnezeu și Hristos, iată ce scrie Apostolul către Corinteni: Pentru că noi toți trebuie să ne înfățișăm înaintea judecății lui Hristos ca să ia fiecare după cele ce a făcut prin trup ori bine ori rău (II, Corint. 5,10). 3. Iar în alt loc scriind către Biserica Romana zice: Toți ne vom înfățișa înaintea judecății lui Dumnezeu. Căci scris este viu sunt Eu, zice Domnul. Orice genunchi se va pleca înaintea mea și toată limba va da slavă lui Dumnezeu (Rom. 14, 10-11). Vezi așadar că va fi unul și același tribunalul lui Dumnezeu și al lui Hristos. Înțelege așadar fără să te îndoiești că Hristos este Dumnezeu și unde vezi că este nedespărțită substanța lui Hristos și a lui Dumnezeu recunoaște că și persoana este nedespărțită.²

Admițând poziția majorității cercetătorilor atât teologi cât și literați – filosofi că autorul care apare în dezbaterile (Collationes, latinește) din anul 532 la Constantinopol fiind adus în sprijin de către partida monofizită împotriva ortodocșilor care susțineau Sinodul de la Calcedon din 451 – nu ar fi ucenicul Sfântului Pavel devenit Episcop al Atenei și apoi al Parisului, vedem necesar să îl încadrăm pe autorul nostru în epoca disputelor hristologice de după Sinodul

¹ Sfântul Ioan Casian, *Scrieri alese*, PSB, vol. 57, pag. 49. Profesorul Nicolae Chitescu (31 martie 1904 – 21 iulie 1991) în Prefața extinsă ca un studiu la traducerea românească sublinia: „Ultima lucrare, Despre Întruparea lui Hristos împotriva lui Nestorie apărută în 430 la cererea Arhidiaconului Leon, viitorul Papă Leon cel Mare are meritul de a fi unul dintre instrumentele pregătitoare ale viitorului Sinod al III-lea, Ecumenic din Efes, ținut un an mai târziu în 431. El accentuează aici învățătura ortodoxă că Maica Domnului este theotocos. Hristos este Dumnezeu adevărat și om adevărat; de aceea El poate îndumnezei pe monah ca pe orice alt credincios.

² *Op. cit.*, pag 794.

de la Calcedon din 451. În acest sens este binevenită trimiterea la Sfântul Ioan Casian și la Papa Leon al Romei întrucât hristologia expusă face vorbire în scrisoarea către Patriarhul Flavian despre persoană și natură explicitând mai bine teologia Sfântului Chiril al Alexandriei care optase pentru formula: *Mia physis Theou Logou Sesarcomenu*, o fire a lui Dumnezeu, Cuvântul Întrupat. Optase pentru o singură fire dar înțelegea un ipostas și anume ipostasul Cuvântului. Îl combătea pe Nestorie, Patriarh al Constantinopolului care vedea două persoane în Hristos, una dumnezeiască și una omenească.³

Una din consecințele nașterii Logos-ului ca om din Fecioară este că adorăm pe Unul și Același Hristos și Domn nu ca și când ar fi doi fii cu Unul singur unit cu propriul trup. Această expresie, Unul și Același – *ena kai ton avton*, (grec) dragă lui Chiril și importantă în hristologie pentru a preciza identitatea Fiului lui Dumnezeu cel veșnic cu Iisus Hristos istoric se pare că este preluată de la Sfântul Grigorie Teologul care o folosește în scrierile sale anti-apolinariste. Ea va face carieră teologică serioasă trecând prin formula de unire din 433, Efes în definiția Calcedonului la 451. Aceasta este exprimată de Sfântul Chiril în Scrisoarea a II-a către Nestorie.⁴

A doua consecință a Unirii Ipostatice formulate astfel este: Fecioara Maria Theotocos, adică Născătoare de Dumnezeu – nu pentru că firea Cuvântului și-ar fi luat cu adevărat începutul existenței din Sfânta Fecioară ci pentru că s-a născut din ea Sfântul trup însuflețit cu suflet rațional cu care Cuvântul s-a unit după ipostas. Avem în această fază hristologică enunțată unitatea și distincția, două coordonate esențiale ale Unirii Ipostatice. După Alexandrin Unirea se realizează după Ipostas ca unire reală între două firi deosebite. Astfel însușirile omenității pot fi atribuite Logos-ului fără ca prin aceasta să fie desființată specificitatea firilor. Chiril dezvoltă aici ceea ce va rămâne cunoscut în istoria dogmelor prin expresia comunicare a însușirilor (*communicatio idiomatum/ antiodosis ton idiomaton*) ca schimb reciproc de proprietăți între cele două firi ale Domnului Hristos. Fundamentul intim al acestui schimb reciproc de proprietăți va fi așezat mai târziu de Părinți precum Maxim Mărturistorul și Ioan Damaschinul în actul perihorezei firilor. Teologia aceasta completată mai apoi de Calcedon, 451 și Constantinopol II 553, va rămâne normativă pentru Biserica.⁵

Sfântul Dionisie afirmă în cartea *Despre Ierarhia Cerească*: „Dar să privim și la cele mai înalte arătări luminoase din Scripturi. Căci văd că și Iisus însuși, cauza mai presus de ființă a ființelor celor mai presus de ceruri, după care a venit fără schimbare la noi nu iese din buna randuială potrivită oamenilor, așezată și aleasă de El, ci se supune ascultător chipurilor de lucrare stabilite de tatăl și Dumnezeu prin îngeri și prin mijlocirea lor. Astfel poruncește prin înger lui Iosif

³ Pr. Sorin Șelaru (coordonator); *Hotărârile dogmatice ale celor șapte Sinoade Ecumenice*, Bazilica, București, 2018, pag. 164-167.

⁴ *Ibidem*, p. 166.

⁵ *Ibidem*, p. 167.

(cf. Mat. 2,13) plecarea cu bun rost a Fiului în Egipt și iarăși mutarea (cf. Mat. 2, 19) din Egipt în Iudeea. Astfel îl vedem supunându-se prin îngeri celor rânduite de Tatăl. Nu-ți mai spun, ca unuia ce le știi, cele comunicate prin predaniile noastre ierarhice despre îngerul care întâlnește pe Iisus (cf. Luc. 22,43) sau că și Iisus însuși a venit în planul revelației spre buna lucrare mântuitoare s-a numit Înger de mare sfat (is. 9,5). Căci de fapt, cum spune El însuși, câte le-a auzit de la Tatăl ni le-a vestit nouă (cf. Ioan 15, 15; 8, 26-28) în mod cuvenit îngerului.”⁶

La acest text hristologic Sfântul Maxim Mărturisitorul (după părintele Stăniloae, n.n.) face următoarea scolie profundă și substanțială: „Omenești. Întruparea (lui Hristos) sau lucrarea dumnezeiesc-omenească, prin care Dumnezeu fiind, a lucrat cele dumnezeiești în trup. Observă cum, vorbind aici de lucrarea dumnezeiesc-omenească a lui Hristos, îi spune omenească, prin care arată că s-a făcut om desăvârșit, iar spunând dumnezeiască arată că e și Dumnezeu și om, același care lucrează și minunile dumnezeiești. Iar după puțin, zice: neschimbat; căci a rămas și ceea ce era pururea; dar privește iarăși și aceea că zice că se va săvârși în Născătoarea de Dumnezeu Maria taina originar dumnezeiască a luării unei forme de către Dumnezeu; numește luarea unei forme pipăite de către Dumnezeu faptul că Dumnezeu a luat un chip pipăit, întrucât s-a făcut om, după spusa: Cuvântul trup s-a făcut (Ioan, 1,14). Iar originar dumnezeiască a spus fiind aceasta cauza și obârșia așa zișilor dumnezei, îngeri și oameni drepti, căci a săvârșit taina întrupării Celui pe care l-a numit Dumnezeu Iisus.”⁷

„Iar Mariei. Notează că acestea sunt împotriva Nestorienilor; nu toți îngerii au îndrăznit să creadă în taina iconomieii; căci când s-a înălțat Domnul după patimă, au fost unii care au zis: Cine este acesta Împaratul mării? (Ps. 23,8,10); întrebarea arată neștiința. Iar contra Nestorienilor și Acefalilor notează că zice că Iisus e cauza mai presus de ființă, ca Unul ce e Făcătorul tuturor și zice că s-a făcut ca noi fără schimbare; dar aceasta nu sunt una și aceeași fire, deși Același este amândouă; și că Același e și Dătător de lege și sub lege și că Același ca om a fost îndrumat prin îngeri să plece în Egipt și să se întoarcă de acolo și că Același este și Creatorul îngerilor; deci Unul și Același în două firi a săvârșit taina iconomieii; căci s-a spus: care, Dumnezeu fiind în chip, nu a socotit știrbire a fi deopotrivă cu Dumnezeu, ci s-a deserat pe Sine chip de rob luând (Filip. 2, 6-7). Iată două chipuri; căci nu iese din ce se spune aici; acesta înseamnă: nu a socotit știrbire, adică n-a disprețuit să asculte, ca om, de îngeri, ci se supune chipurilor faptelor impuse de Dumnezeu și Tatăl prin îngeri; căci El însuși a dispus să i se aplice cele ale neamului omenesc.”⁸

La această hristologie Areopagitică tâlcuită prin Scolia Sfântului Maxim Mărturisitorul, Părintele Dumitru Stăniloae care a îmbrăcat opera Areopagitică în dulcea limbă românească înmiresmată de Filocalia pe care o tradusese cu

⁶ *Opere Complete*, Trad. Pr. Stăniloae, D., Paideia, 1996, pag. 22.

⁷ *Ibidem*, pag. 47

⁸ *Idem*, pag. 47.

mult înainte precizează că: „Dionisie Areopagitul rămâne în cadrul învățaturii creștine făcând deosebirea între creația adusă de Dumnezeu la existența din nimic și legătura pe care-o păstrează El cu ea prin lumina pe care o revarsă peste ea din Sine în scopul ținerii și aducerii ei cât mai aproape de El, adică între creația din nimic și harul pornit din ființa lui Dumnezeu ca energie necreată cum îi va spune mai târziu Sfântul Grigorie Palama. Dar harul și adevărul s-au dat prin Iisus Hristos, Dumnezeu Cuvântul întrupat. Și se dă nouă prin slujirea liturgică. Toată puterea de slujire liturgică vine de la Fiul lui Dumnezeu făcut om. El este arhietipul prin excelență, căpetenia și inspiratorul cultului lui Dumnezeu pentru toate creaturile conștiente în calitatea lui de om căruia calitatea de Dumnezeu îi descoperă profunzimea vrenică de închinare a Tatălui dar și iubirea puternic atractivă a Lui.”⁹

Părintele Stăniloae nu se preocupă în notele sale la această carte de Unirea ipostatică și consecințele ei ci mai ales de aprofundarea unei teologii liturgice în care Îngerii și oamenii slujesc împreună cu Hristos. Zice: „Tema principală a lui Dionisie este legătura între mințile spirituale și oameni. Această viziune liturgică a urcușului fapturilor spre Dumnezeu ne arată încă o dată pe Dionisie radical deosebit de panteismul neo-platonic.”¹⁰

Vorbind despre materie și creație, Părintele Stăniloae atinge și Întruparea Cuvântului: „Forma creată cea mai frumoasă e materia în trupul omenesc, legat intim de spiritul lui iar suprema frumusețe o atinge ea în trupul Cuvântului ... Fecioara Maria va trăi minunea conceperii Fiului lui Dumnezeu din ea după ce i s-a vestit aceasta prin Inger. Dionisie Areopagitul ne prezintă viziunea întregului univers creat, nevăzut și văzut înaintând spre Dumnezeu, atras de El dar răspunzând acestei atracții printr-un urcuș solidar ierarhic-liturgic. E o viziune dinamică a creației universale ... Sfântul Maxim Mărturisitorul a preluat această viziune vorbind de liturghia cosmică și spunând că Dumnezeu-Cuvântul a creat pe om pentru a-l îndumnezei (răspunsuri către Talasie, 22). Chiar Iisus se supune acestei rânduiei a lui Dumnezeu.”¹¹

Hristos este cel mai înalt ierarh pentru că este începătorul sfințeniei ca Dumnezeu dar și conducătorul în ea sau în dumnezeire ca om – accentuează Părintele Dumitru Stăniloae și mai precizează ce teologie are Dionisie Areopagitul: „Dionisie Areopagitul exprimă pe tot parcursul scrierilor sale taina lui Dumnezeu ca izvor al tuturor celor bune câte le avem dar prin Iisus Hristos.”¹²

În Cap. XI din *Despre Ierarhia Cerească* deși nu e vorba despre Hristos, Dionisie arată că: „Prin rațiunea mai presus de lume toate mințile dumnezeiești se împart în trei: în ființă, putere și lucrare.”¹³

⁹ Idem, pag. 62.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, pag. 65.

¹² *Ibidem*, pag. 67.

¹³ *Op. cit.*, pag. 30.

Sfântul Maxim nu aprofundează hristologic textul în nota referitoare la aceste trei structuri, iar Părintele Stăniloae este succint: „Avem aici distincția preluată de Sfântul Grigorie Palama între ființă, putere și lucrare pe care și-o însușește și Sfântul Maxim Mărturisitorul în Scolia la capitolul X ... Prin aceasta se evită monofizitismul sau panteismul sau erezia lui Apollinarie cum zice Sfântul Maxim, declarând și pe Dionisie contrar neo-platonismului panteist.”¹⁴

Am făcut, s-ar părea, o acoladă la hristologie prin aceste Scolii și Note la cartea Despre Ierarhia Cerească. Dar sunt necesare pentru că Sfântul Dionisie, deși nu folosește cuvântul persoana, ipostas în cazul că l-ar fi cunoscut după Tomul lui Leon și după hotărârile Sinodului Ecumenic de la Calcedon, și în special pentru că ar fi venit din rândul necalcedonienilor. Însă modul de a își scrie teologia este unul ecleziastic, bisericesc sau panbisericesc în sensul dorit de Nechifor Crainic care a făcut vorbire pentru prima dată în teologia românească despre acest autor, raportându-se mai ales la Teologia Mistică, una dintre scrierile Areopagitului.

Dar piesa de rezistență hristologică a lui Dionisie Areopagitul, este Epistola a IV-a, una dintre cele 10 Epistole în care pentru prima dată în istoria patristicii apare formula „Theandrike energeia”, adică lucrare teandrică a Domnului Iisus Hristos. O să cităm această Epistolă în original, text grec și text latin precum și în traducerea românească a Părintelui Dumitru Stăniloae:

În limba greacă (Col. 1072) Epistoly D. To aito Gaio terapeuti.

Pos fis Iisous o panton epekeina, pasin estin antropois ousiodos sintetagenos; Ou gar os aitios antropon entade legetai antropos, all os autos kat ousian olin alithos antropos on. Imeis de ton Iisoun ouc antropicos afirizomen. Oude gar antropos monon oude iperousios, i antropos monon, all antropos alithos o diaferintos filantropos iper antropous kai kata antropous ec tis ton antropon ousias o iperousias ousiomenos.

Esti di oudin itton iperousiotitos operpliris o aei iperousios, amelei ti tautis teriousin kai eis ousian alithos elton, iper ousian vitidi kai iper antrophon energei ta antropa. Kai diloi partenos iperfios kiouasa, kai idor astaton elicon ke geiron podon anehon varos, ke mi ipeikon, all iperfiei dinamei pros to adiahoton tinistamenon. Ti an tis ta loipa, pampolac dita, dielthoi; di on o theios orion, iper noun gnosetai kai ta epi ti filantropia tou Iisou catafascomena, dinamin Iperohikis apofaseos ehonta. Kai gar ina sinelontes eipomen, oude anthropos in, ouh os mianthropos, all os ax anthropon anthropon epekeina, kai iper anthropon alithos anthropos gegonos. Ke to loitin ou cata Theon ta Theia drasas, ou ta anthropoia kata anthropon, all androthentos Theou, cainin tina tin Theadrikyn energeian imin pepolitevmenos.

În limba latină: Epistola IV Eidem Caio Monacho; Synopsis Epistolae; Quod Christus et Verus homo fuerit et simul supernaturali ratione naturam humanam assumpserit Deus homo.

¹⁴ *Ibidem*, pag. 68.

Quomodo, inquis, Jesus, cum sit omnibus superior, caeteris hominibus substantialiter aggregatus est? Non utique ut auctor hominum hac loco homo dicitur, sed in quantum est revera homo, secundum totam hominis substantiam. Nos autem Jesum non humanitus definimus, neque enim ille homo tantum est quia nequaquam suprasubstantialis ecsisteret, sisolus homo foret; se revera homo praecipuo quodam hominum amore captus supra homines, et secundum homines, ex hominum substantia, cum suprasubstantiam existeret, substantiam assumpsit. Verumtamen suprasubstantialitate supramodus plenus est, ut qui semper supra substantiam sit, abundantia cuadam suprasubstantialitatis; etia ad substantiam vere veniens suprasubstantiam substantiatus est, ed suprahominum conditionem gessit ea quae sunt hominis. Quod declarat et Virvo quae supranaturam parit; et aqua profluens, quae pedum ex materia terraque concretorum gravitatem sustinet neque cendid; sed virtute supernaturali, sine diffusionem subsistit. Quid vero caetera, quae valde multa, quis memoret? in quae si divinus quispiam intueatur, supramenten etiam cognoscet ea quae de humanitate Jesu affirmantur, excelentis quoque negationis virtutem continere. Nam ut summam dicamus, ne homoquidem erat, non quod non esset homo quod ex hominibus natus, homines longe superaret, et supra hominem vere homo factus sit. Caieterum divina non qua Deus patrabat, neque humana quatenus homo gerebat; sed quatenus erat Deus et homo, novam quamdam nobiscum conversando dei – virilem operationem exhibebat. (Col. 1073-1074; aici textul latinesc este pe latimea paginii, nu pe coloane)

Pentru a ne odihni mintea și ochii după aceste două texte în greacă și latină, redăm traducerea făcută de Părintele Dumitru Stăniloae la Epistola a IV-a :

Epistola IV Către același Gaius terapeutul (monahul)

„Cum zici că Iisus cel dincolo de toate s-a așezat ființial în același plan cu toți oamenii? Căci nu se zice aici om ca Cel ce e cauzatorul oamenilor ci ca Cel ce El însuși este cu adevărat om după ființa întreagă. Dar noi nu-l separăm pe Iisus în mod omenesc. Căci nici nu este numai om fiindcă nu e nici mai presus de ființă, numai ca om. Ci iubitorul de oameni prin excelență s-a făcut om cu adevărat. Cel mai presus de ființă făcându-se din ființa omenească mai presus de oameni și ca oamenii. Dar Cel pururea mai presus de ființă este nu mai puțin supraplin de supraființialitate, din bogăția ei prisositoare și venind la ființă cu adevărat s-a făcut ființă mai presus de ființă și lucra cele ale omului mai presus de om și a arătat Fecioara zamislind în mod mai presus de fire iar apa nestătătoare suportând greutatea picioarelor materiale și pământeste și necedând, ci ținându-l printr-o putere mai presus de fire nescufundat (Cf. Matei 14,25). Dar cine ar putea aminti de toate celelalte, atât de multe prin care cel ce privește în mod dumnezeiesc va cunoaște mai presus de minte cele ce se afirmă despre iubirea de oameni a lui Iisus care au în ele prin depășire o putere exprimată prin negatie? De fapt, ca să vorbim rezumativ, nu era nici om, nu că nefiind om ci ca fiind din oameni era dincolo de oameni și făcut cu adevărat om mai presus de om. Astfel, nelucrând cele dumnezeiești ca dumnezeu nici

cele omenești ca om ci Dumnezeu înomenit conviețuia cu noi împlinind o oarecare lucrare nouă, teandrică.”¹⁵

În Scolia de la Epistola IV este aceeași viziune a Sfântului Maxim – „O lucrare împletită a lui Dumnezeu și a omului. De aceea spune că Dumnezeu s-a înomenit (androtenta) și nu că Dumnezeu s-a făcut om. A numit numai lucrarea îmbinată teandrică căci a lucrat numai ca Dumnezeu când nefiind de față a vindecat pe sluga sutașului; și numai ca om deși era și Dumnezeu când mânca și se întrista. Dar a lucrat în mod îmbinat minunile, vindecând ochii orbilor prin ungere și oprind curgerea celei ce-i curgea sângele prin atingere”.¹⁶ Aici părintele Stăniloae intervine în textul Scoliei și spune în paranteze: despre lucrarea teandrică vorbește Sfântul Maxim mai mult în partea întâi din Ambigua, care e a doua din punct de vedere cronologic.¹⁷ Părintele Stăniloae continuă ideea: „E un termen introdus de Dionisie Areopagitul. Aceasta nu e o amestecare panteistă între uman și divin. Căci Dionisie nu vorbește despre o ființă teandrică ci numai de o lucrare teandrică în care subiectul e unic dar firile sunt două... Ipostasul cel Unu al Cuvântului s-a făcut compus prin asumarea trupului dar firile lui au rămas două nerealizându-se o fire compusă. Căci în acest caz n-ar mai fi fost nici Dumnezeu nici om. Hristos nu umbla pe apă nescufundat, nici ca omul obișnuit, nici ca Dumnezeu. Dar umbla cum numai omul putea umbla și nu se scufunda cum numai Dumnezeu nu se poate scufunda. Era autentic uman și autentic dumnezeiesc în fapta aceasta, dar ea rezultă ca o lucrare nouă și pentru om și pentru Dumnezeu. E ceva analog cu privirea omului prin ochi. Ea nu e pur trupească, nici pur sufletească, dar e și autentic trupească și autentic sufletească. E lucrare nouă față de amândouă.”¹⁸

Sfântul Dionisie Areopagitul a fost prezentat cu textul Epistolei IV la o dispută din anul 532 în Constantinopol între ortodocșii și monofiziții care nu recunoșteau formula dogmatică a hristologiei Sinodului de la Chalcedon din 451. Grupul monofizit se prelua de expresia lucrare teandrică pentru a susține că în Hristos este o singură lucrare. Dar așa cum arată Sfântul Maxim, nu era vorba de o unică lucrare, ci de o nouă lucrare. Cuvintele cheie ale formulei hristologice de la Chalcedon: „neamestecat, neschimbat, neîmpărțit, nedespărțit”¹⁹ sunt folosite disparat în diferite texte din lucrările lui Dionisie Areopagitul, credem că tocmai pentru a nu provoca mai mare dezbinare între susținătorii și contestarii Sinodului de la Chalcedon.

Pentru a întări această poziție am găsit de cuviință să aducem teologia hristologică a Sfântului Ioan Casian, care a scris o lucrare deosebită, printre

¹⁵ In Opere, pag. 258.

¹⁶ *Ibidem*

¹⁷ In Opere, p. 272

¹⁸ *Ibidem*, nota 278, p. 284.

¹⁹ *Hotărârile Dogmatice...* p.258

alte compuneri ale lui, și anume *De Incarnatione Domini* - Despre Întruparea Domnului²⁰.

Scrierea decurge ca un dialog cu ereticul pe care Ioan Casian îl apelează zicându-i „Ereticule, dușman al tuturor dar mai ales al tău însuși” și de multe ori îl apostrofează și amenință. Aduce argumente scripturisitice mai ales din Evanghelia după Matei și Sfinții Apostoli Pavel și Petru care mărturisesc unitatea ipostatică în Hristos între dumnezeire și omenitate, în Hristos este toată plinătatea dumnezeirii, cum spune Pavel (Coloseni 2,9).²¹

După cum arată Ioan Casian în Cartea a III-a, Sfântul Apostol Pavel ne dă temelia hristologiei în Epistolele către romani și II Corinteni. Apostolul spune, zice Casian „Că Hristos este născut după trup din neamul său și propovăduiește că Dumnezeu este în Hristos împăcând lumea cu Sine însuși.” (Romani 9,5). Asta înseamnă, zice Casian „Că Dumnezeu și Hristos nu se pot despărți; sau tăgăduiești că Hristos s-a născut din ei (Evrei), sau mărturisești că în Hristos s-a născut Dumnezeu din Fecioară... Natura trupestă s-a transformat în substanță duhovnicească și ceea ce fusese înainte omenească s-a făcut dumnezeiesc. De aceea nu-L cunoaștem pe Dumnezeu după trup, fiindcă slăbiciunea omenească a fost schimbată în slavă dumnezeiască și n-a mai rămas nimic sfânt în trup din care să se poată recunoaște în El slăbiciunea trupului, prin aceasta tot ce fusese dublă substanță s-a făcut o singură putere și Hristos care a fost răstignit din cauza slăbiciunii noastre trăiește fără îndoială în slava dumnezeiască”²²

Și continuă: „Nu se poate face despărțire sau deosebire între Hristos și Dumnezeu fiindcă Dumnezeu este întreg în Hristos și Hristos este în întregime în Dumnezeu. Nu poate fi vorba de nici o desfacere, de nici o dezbinare... Hristos este Dumnezeu și unde vezi că este nedespărțită substanța lui Hristos și a lui Dumnezeu recunoaște că și persoana este nedespărțită”²³

ȘFÂNTUL IOAN CASIAN ȘI HRISTOLOGIA CALCEDONULUI (451)

Termenul și conceptul de persoană a venit în mod providențial prin Tomul lui Leon adică Scrisoarea Papei Leon, Episcop al Romei după 440-461 către Flavian al Constantinopolului. În acest document amplu din 13 iunie 449, Leon expune hristologia latină a întrupării ce va fi primită ca ortodoxă de Sinodul de la Chalcedon. Vocabularul său ar fi înfleunțat în mare măsură de cel utilizat de Tertulian. Cuplul persoană (persona) – fire (natura) este de departe cel mai important și ajută la clarificarea dogmei hristologice paradoxal, după cum subliniază B. Sesboue –Histoire des dogmes I, pp 399-403, sărăcia

²⁰ Sfântul Ioan Casian, *Scrieri alese*, Traducere de Prof. Vasile Cojocaru și David Popescu; Prefață, Studiu introductiv și Note de Prof. Nicolae Chițescu ; Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române; București 1990; Aici între paginile 749 și 882.

²¹ Cartea a V-a , p. 821

²² Op.cit. Cartea a III-a, p.790

²³ *Ibidem* p.794

limbajului latin înfierată adeseori de greci în toată simplitatea sa va contribui în mod esențial la precizarea mai clară a gândirii hristologice grecești. Termenul latin de persona era mult mai consistent decât *prosopon*–ul grec, deoarece nu era limitat la manifestarea exterioară putând fi folosit fără mari probleme pentru afirmarea unității lui Hristos. Același lucru se poate spune și despre termenul natură, dar în perspectiva inversă a susținerii dualității în Hristos fără a risca divizarea Persoanei deoarece el nu era înțeles ca având o subzistența autonomă. Însă cuplul acesta persona-natura este interesant de urmărit și în structura textului care se arată a fi un *du-te-vino* continuu (Sesboue) în afirmarea dualității și unității lui Hristos. (Pr. Sorin Șelaru, *Hotărârile dogmatice ale celor șapte Sinoade Ecumenice*, Bazilica, București, 2018, pag. 323.)

Folosind un limbaj paradoxal pentru a arăta coexistența celor două naturi în Hristos potrivit cum nu se poate mai bine dogmei hristologice, Leon dezvoltă o teologie a chenozei Fiului lui Dumnezeu: căci fiecare fire și-a păstrat fără lipsă specificul (*tenet enim sine defectu proprietatem suam utraque natura*). Această teologie a chenozei – chipul lui Dumnezeu (forma Dei) nu a desființat chipul de rob (forma servi) tot astfel chipul de rob nu a micșorat chipul lui Dumnezeu, arată că subiectul celor două firi este unul: Fiul lui Dumnezeu Care a luat chipul nostru fără să renunțe la chipul Său divin. Leon folosește termenul de formă (chip, formă) ca sinonim pentru natură (fire), înțelegându-l în sensul paulin dezvoltat în Epistola către Filipeni 2,7. Leon evită să folosească în scrisoarea către Flavian termenul latin de substantia (substanță) atunci când vorbește despre realitatea umanității lui Hristos (pag. 325).

Aici adăugăm că profesorul Nicolae Chitescu în *Introducere la Sfântul Ioan Casian* afirmă că Tomul lui Leon îl are co-autor pe Ioan Casian, la Scrieri alese, PSB, vol. 57, (pag. 49).

Câteva date despre viața și opera lui Ioan Casian. Despre identitatea și viața Sfântului Ioan Casian, după Nicolae Chitescu, op. cit., pag. 32-37: „Avem numai două indicații pentru ținutul în care s-a născut Sfântul Casian: Expresia sa, Provincia noastră, rostită o dată în convorbirea XXIV și mai ales afirmația precisă a lui Ghenadie al Marsiliei (in *Deviris illustribus*, 62) că s-a născut în Scytia Minor.

Savantul Vasile Pârvan a descoperit în Dobrogea două stânci gravate cu inscripțiile: hotarele Casienilor și pesterile; iar a doua-hotarele peșterilor Casienilor. Apoi Profesorul Henry Irene Marou care aflând despre descoperirea lui Pârvan a vizitat Dobrogea în 1947 susține: Patria lui Casian trebuie cautată în partea de Apus a teritoriului care depinde de cetatea Istriei, aproape de linia care o desparte de aceea al Ulmetumului undeva în Valea Casimcei, aproape de satul actual al Seremetului adică la nord-vest cu 40 km de Constanța (La patrie, de Jean Cassien, in *Miscellanea G. de Jerphanion*, Roma, 1947, pp. 588-596.) La mai puțin de trei ani avea să apară lucrarea John Cassian de profesorul Owen Chadwick, din coloa-nele Oxford Historical Monographies, care studiind opera lui Casian afirmă că acesta s-a născut în Dobrogea în 360. De tânăr a plecat împreună cu sora sa și cu

tânarul Gherman în Palestina, ajungând la Bethleem. Cercetătorii fixează această dată la anii 385 sau chiar mai devreme 383. Apoi au plecat în Egipt să cunoască viața monahală de acolo. Aici s-au născut vestitele Convorbiri Duhovnicești compuse de Sfântul Casian, cu Avvapafnutie pe care l-a avut duhovnic precum și cu ceilalți despre care vorbesc Convorbirile de la I-a la a XXIV-a (pag. 43.). Este perioada în care Sfântul Ioan Gură de Aur devine persecutat și până la urmă scos din scaunul patriarhal din Constantinopol. Capul rautăților era Patriarhul Alexandriei, Teofil, care îl invidia pe Sfântul Ioan. Casian și Gherman au venit la Constantinopol părăsind Egiptul căci erau ucenici ai lui Origen și ai lui Evagrie, împotriva cărora Teofil a scris și răspândit Epistola Pascală.

Sfântul Ioan Gură de Aur l-a hirotonit diacon pe Casian. În anul 403 s-a ținut Sinodul de la Stejar care l-a judecat pe Sfântul Ioan Hristostom și l-a trimis în exil. Sfântul Casian a fost un admirator al Sfântului Ioan Hristostom și al lui Evagrie ale căror scrieri le va aduce și le va face cunoscute la Roma. A plecat la Roma să ceară sprijinul Papei Inochentie I pentru apărarea Sfântului Ioan Hristostomul. Avea scrisoarea de reprezentare din partea Bisericii din Constantinopol. La Roma a legat o prietenie până la moarte Arhidiaconul Papei Inochentie I, viitorul papă Leon cel Mare, care îl va și hirotoni preot. În anul 415 îl aflăm la Marsilia unde întemeiază două mănăstiri – una de femei și una de bărbați; mănăstirile Saint Victor și manastirea Saint Sauveur. Experiențele spirituale traite în Palestina și în Egipt le va fructifica în scrierile Convorbiri Duhovnicești, întrețineri; Așezămintele mănăstirești precum și lucrarea de hristologie Despre Întruparea Domnului, împotriva lui Nestorie, apărută în 430 și care va fi folosită de Papa Leon cel Mare în Tomul sau Scrisoarea către Flavian, Patriarhul din Constantinopol, document care a fost încorporat în hotărârile dogmatice ale Sinodului al III-lea Ecumenic din Efes din 433.

Mai puțin cunoscut în Răsăritul patristic, Sfântul Casian a fost bine receptat în Apus. A fost citit și comentat de marii teologi apuseni Alquin, Petru, Damian, Dominic, Toma de Aquino, Ignatiu de Loyola, Teresa de Aquila, Francisc de Sales, s.a. (pag.52)

Sfântul Casian a ajuns în centrul unor dezbateri teologice fiind acuzat de pre-destinationism, anume despre raportul dintre harul dumnezeiesc și libertatea ome-nească, raport în care se pare că Sfântul Casian înclina balanța de partea harului, diminuând rolul libertății în mântuire. Din acest motiv Biserica Ortodoxă s-a ferit să-l canonizeze în acele vremuri. Anul morții se pare ca a fost 435. În calendarul Bisericii Ortodoxe Române este prăznuit ca Sf. Cuv. Casian și Gherman din Dobrogea în data de 28 Februarie iar când e an bisect pe data de 29.

În Iconomia lucrării despre hristologia lui Dionisie Areopagitul tratatul lui Ioan Casian despre Întruparea Domnului trebuie studiat în profunzime și folosit prin comparație întrucât reflectă starea Bisericii și a teologiei din acea epocă de mari lupte hristologice.

Profesorul Nicolae Chitescu (civil, nehirotonit, 31 Martie 1904 – 21 Iulie 1991) în Prefața traducerii românești a Scrierilor Sfântului Ioan Casian îl prezintă pe Sfântul Ioan Casian ca un teolog în hristologie, care a colaborat la redactarea Scrisorii Papei Leon cel Mare către Patriarhul Flavian al Constantinopolului sau Tomul lui Leon, document din care au fost extrase noțiuni și propoziții hristologice folosite în formula hristologică de la 433. Profesorul Chitescu sublinia: „Ultima lucrare, Despre întruparea Domnului, împotriva lui Nestorie, apărută în 430 la cerea Arhidiaconului Leon, viitorul papă Leon cel Mare, are meritul de a fi unul dintre instrumentele pregătitoare ale viitorului Sinod al III-lea Ecumenic din Efes, ținut un an mai târziu, 431. El accentuează aici învățătura ortodoxă că Maica Domnului este theotocos. Hristos este Dumnezeu adevărat și om adevărat; de aceea El poate îndumnezei pe monah ca pe orice alt credincios. (pag. 49.)

Cartea Sfântului Ioan Casian „Despre întruparea Domnului” (Introducere de Pr. dr. Ioan Coman în traducerea prof. David Popescu) este un veritabil tratat de hristologie ecumenică dată fiind experiența teologică și ascetică mai întâi în Răsărit incluzând Bethleemul și Alexandria cu cea Apuseană de la Roma și Marsilia. (Contine textul pe coala A3 de la pagina 750 la 882.) Casian invocă texte scripturistice și patristice din Prooroci: David, Isaia, Ieremia, Iezechiel, Habacuc, Maleahi și de cei doi mari Apostoli Ioan și Pavel ale caror opere sunt tezaure de hristologie, inclusiv Evangheliile Sinoptice și Faptele Apostolilor. Citează Simbolul de credință antiohian, citează din predicile lui Nestorie în care acesta atacă dumnezeirea lui Hristos. Citează opt autori patristici, cinci apuseni: Ilarie, Ambrozie, Ieronim, Rufin și Augustin și trei răsăriteni: Grigorie de Nasianz, Atanasie și Ioan Gura de Aur. Declară că doctrina sa se inspiră din aceea a Sfântului Ioan Gură de Aur, ba chiar aparține în întregime acestuia. Omagiem aici smerenia Sfântului Ioan Casian. Dar el cunoștea probabil și alți autori pe lângă cei pe care-i menționează în legătură cu hristologia. Dar Casian n-a cunoscut scrierile Sfântului Chiril al Alexandriei împotriva lui Nestorie căci nu-l menționează nici pe el nici vreuna din formulele sale care se află mai ales în cele douăsprezece anatematisme. Dar lucru important, hristologia sa se apropie uneori pâna la identitate de cea a Sfântului Chiril. (pag. 751.) Am citat pe Parintele Gheorghe Coman.

Capitolul XXXI al Cărtii a VI-a și final al întregii lucrări, o prețioasă piesă autobiografică e de fapt un elogiu cald adus Sfântului Ioan Gură de Aur. Acest elogiu ne dă amănuntul că întreaga hristologie a autorului nostru este de origine hristostomică (pag 763).

În Capitolul VII din Cartea a II-a a Tratatului său despre Întruparea Domnului, Sfântul Ioan Casian teologhisește: În acest loc vreau ereticule să-mi spui dacă acesta despre care Apostolul spune că vorbește în el este om sau Dumnezeu. (El citează pe Sf. Pavel: Oare cautați dovada că Hristos grăiește întru mine?, II, Corinteni, 13, 3. n.n.) Dacă e om, cum putea să vorbească în

inima lui trupul altuia? Dacă e Dumnezeu înseamnă că nu mai e om Hristos, ci Dumnezeu fiindcă de vreme ce în apostol a vorbit Hristos în el n-ar fi putut să vorbească decât Dumnezeu; deci a vorbit în el Hristos-Dumnezeu. Vezi astfel că în această privință nu se mai poate spune nimic și că nu se poate face despărțire sau deosebire între Hristos și Dumnezeu, fiindcă Dumnezeu este întreg în Hristos și Hristos este în întregime Dumnezeu. 2. Nu poate fi vorba despre nici o desfacere, de nici o dezbinare, Marturisirea e una atât de simplă, una atât de evlavioasă, una atât de sănătoasă: a adora, a iubi, a cinsti pe Hristos Dumnezeu. Vrei să știi mai bine și cu mai multe dovezi că nu e nicio deosebire între Dumnezeu și Hristos, să înțelegi limpede că același este Dumnezeu și Hristos, iată ce scrie Apostolul către Corinteni: Pentru că noi toți trebuie să ne înfățișăm înaintea judecății lui Hristos ca să ia fiecare după cele ce a făcut prin trup ori bine ori rău (II, Corint. 5,10). 3. Iar în alt loc scriind către Biserica Romana zice: Toți ne vom înfațișa înaintea judecății lui Dumnezeu. Căci scris este viu sunt Eu, zice Domnul. Orice genunchi se va pleca înaintea mea și toată limba va da slavă lui Dumnezeu (Rom. 14, 10-11). Vezi așadar că va fi unul și același tribunalul lui Dumnezeu și al lui Hristos. Înțelege așadar fără să te îndoiești că Hristos este Dumnezeu și unde vezi că este nedespărțită substanța lui Hristos și a lui Dumnezeu recunoaște că și persoana este nedespărțită (pag. 794).

Vedem că afirmația profesorului Citescu se confirmă și că conceptul și cuvântul persoană din Tomul lui Leon îl devansează hristologia Sfântului Ioan Casian. Întorcându-ne la Tomul lui Leon, căutăm locul unde apare cuvântul Persoană. Cităm: „Verbum caro factum est et habitavit in nobis, hoc est in ea carne quam sumpsit ex homine et quam Spiritu vitae rationalis animavit. Slava igitur proprietate utrisque naturae et in unam coeunte personam suscepta est a maiestate humilitas, a virtute infirmitas, ab aeternitate ortalitas, ed ad resolvendum conditionis nostrae debitum natura inviolabilis naturae est unita passibili ut quod nostris remediis congruebat unus atque idem mediator Dei et hominum homo Christus Iesus et mori posset ex uno et mori non posset ex altero...In forma Dei fecit hominem, in forma servi factus est homo; tenet enim sine defectu proprietatem suam utraque natura et sicut formam servi Dei forma non adimit, ita formam Dei servi forma non minuit.” (pag. 337-338.) Am citat în limba latină pentru a pricepe mai bine felul în care Leon a folosit cuvintele latine persoană, forma în loc de chip (forma servi, forma Dei) deci nu ipostas, nu prosopon, termeni grecești care supărau pe adepții lui Eutihie. Nu folosește nici o expresie a substantia umana pentru că Eutihie contesta tocmai con-substanțialitatea lui Iisus Hristos cu noi. A fost o precauție fericită pentru că a evitat traducerea în greacă a lui substantia cu hypostasis ce ar fi făcut imposibilă definiția dogmatică a Chalcedonului în varianta pe care o avem astăzi deoarece nu ar mai fi distins între physis pe de o parte, și persoana sau hypostasis, pe de altă parte. Mai

departe vorbim despre modul de lucrare al lui Hristos fondându-se pe aceeași identitate a Persoanei Leon afirmă că fiecare natură a lui Hristos lucrează cele proprii ale sale (agit enim utraque forma quod proprium est) dar în comuniune cu cealaltă (cum alterius communione). Așadar Leon distinge fără să despartă între o lucrare divină și o lucrare umană a lui Hristos fapt cu importante consecințe pentru teologia Sfântului Maxim Mărturisitorul și Sinodul al VI-lea Ecumenic. În perspectiva formulelor lingvistice folosite merită de subliniat de asemenea, utilizarea de către Leon pe lângă termenul de unitate și a celui de communion (comuniune) atunci când tratează despre inseparabilitatea și distincția dintre Dumnezeire și omenitate în unica Persoana a lui Hristos. Unitatea subiectului are drept consecință esențială comunicarea însușirilor – comunicatio idiomatum. Datorită acestei unități a persoanei care trebuie înțeleasă în fiecare fire (propter hanc ergo unitatem personae in utraque natura intellegendam) citim și că Fiul Omului a coborât din cer când a luat trup din Fecioara din care a fost născut și ca Fiul lui Dumnezeu a fost răstignit și îngropat deși a suferit acestea nu în dumnezeirea însăși în care Unicul Născut este coetern și consubstanțial cu Tatăl ci în slăbiciunea firii umane. De aceea marturisim cu toții și în Simbol că Unicul Născut Fiul lui Dumnezeu a fost răstignit și îngropat după cum a spus Apostolul: dacă ar fi cunoscut n-ar fi răstignit pe Domnul slavei (I, Cor. 2,8).

Acest citat din Sfântul Apostol Pavel și interpretarea lui hristologică l-a folosit Sfântul Ioan Casian în *Despre Întruparea Domnului*, Cartea a VI-a, XXII: 3. Dacă te uiți la timp vei găsi întotdeauna pe Fiul Omului împreună cu Fiul lui Dumnezeu, iar dacă ai în vedere pătimirea îl vei afla întotdeauna pe Fiul lui Dumnezeu împreună cu Fiul Omului. În așa fel este unit și nedespărțit în Hristos Fiul Omului și Fiul lui Dumnezeu încât precum arată Scriptura nu poate fi despărțit nici omul de Dumnezeu în timp nici Dumnezeu de om în pătimire. 4. De aceea este scris: nimeni nu s-a suit în cer decât cel Care S-a coborât din cer, Fiul Omului care este în cer. (Ioan, 3, 13). Așadar pe când Fiul lui Dumnezeu vorbea pe pământ dădea marturie că în cer este Fiul Omului și că același Fiul al Omului despre Care spunea că Se va sui la cer, S-a coborât din cer sau: Dacă veți vedea pe Fiul Omului suindu-se acolo unde era mai înainte (Ioan, 6,62). Precum se vede pe Cel pe care mai înainte Il numește născut din om, îl arată totuși că a fost întotdeauna întru cei de sus. Dar și Apostolul dacă este vorba de timp mărturisește că toate au fost făcute prin Hristos: Un singur Domn, Iisus Hristos prin care sunt toate și noi prin El (I, Cor. 8,6). Iar dacă ne gândim la pătimire spune că a fost răstignit Domnul slavei: căci dacă L-ar fi cunoscut niciodată n-ar fi răstignit pe Domnul slavei (I, Cor. 2,8) (pag. 852.). Textul final Paulin este cel din Tomul lui Leon, ceea ce dovedește fără tăgadă teologia de mare profunzime a Sfântului Ioan Casian plecat de pe pământul Dobrogei noastre.